

*"Ve dig, du fördärvare,
som själv har gått fri ifrån
fördärvet!
Ve dig, du härjare,
som själv har undgått
förhärning!
När du fyllt ditt mått att
fördärva,
drabbas du själv av fördärvet;
när du har fullbordat ditt
härjande,
drabbas du själv av förhärjning."
Jessaja 33; 1.*

KAMPEN OM GÅRDARNA

Ryttarna och bönderna. Svensk inflyttning uppmuntras.

När såg vi då att vanliga människor fick några förläningar i det svenska herrefolkssamhället i Skåne? Nej, inte förläningar, men även de vanliga svenskarna i ockupations arméns nedre bas fick sin del av den erövrade jorden. Det skånska folket då? Ja, för dem fanns det inget utrymme och någon bit av sitt fäderneslands jord var inte att tänka på. I vart fall inte om de under krigstiden tagit sin tillflykt på Själland, vilket vi kan se av följande exempel. Våren 1681 framförde befallningsmannen i Rönneberga, Onsjö och Harjagers härad förslag om ett nytt pardonsplakat för de till Danmark flyktade bönderna. Befallningsmannen menade, att de skulle kunna övertaga ödegårdar och sådana gårdar som var besatta av odugliga roteknektar. Kungen avskog dock framställningen med motiveringen, att dessa bönder ändå alltid skulle vara dansksinnade och att han därför hellre såg att landet blev bebyggt av svenskar!

Vi har av det föregående erfarit, att åtskilliga svenska militärer fått stora förläningar som ersättning för tjänster eller som pant för "försträckningar". I en del fall fick de disposition över gårdarna som tjänsteboningar till vilka de efterhand kunde lägga andra näraliggande skattegårdar, som de på olika sätt kunde roffa åt sig från den ursprungliga befolkningen. De kunde också överta öde krono- och skattegårdar, sedan de rätta ägarna fördrivits, då de inte kunnat underordna sig herrefolkets vilja och makt. Till den här bilden hör även det omänskliga terrorregementet, som de svenska eller inlejda knektarna utövade på den skånska och blekingska landsbygden.

I kampen mellan bönderna och ryttarknektarna om hemmanen ställde sig officerarna på ryttarnas sida och struntade i böndernas klagomål. De civila

befallningsmännen kunde inte göra mycket för att rätta till de här missförhållandena. Klagomålen över ryttarnas våldsregemente ökade kraftigt under sommaren 1681. I viss mån var det beroende på att ryttarna tycktes ha fått den uppfattningen, att de civila befallningsmännen ej längre ägde befatta sig med de hemman som var anslagna åt militären. En bidragande orsak till att missförhållandena ökade var att bönderna, av fruktan för repressalier från officerarnas sida, inte vågade klaga på högre ort om sin belägenhet. Officerarnas "otroligt hårda dominium" på landsbygden påtalades vid flera tillfällen under 1680-talet. Detta kan delvis ha sin grund i det förhållande som uppkom sedan överste Karl Gyllenpistol 1681 föreslagit, att ryttarna borde erhålla disposition över de gårdar där de var inkvarterade och bruka dem på det sätt de ansåg bäst. I sitt svar meddelade emellertid Karl XI, att officerarna i fortsättningen ensamma skulle ha disposition över militiehemmanen.

Otroligt många gårdar kom att ruineras genom ryttarnas framfart i det avseendet, att de krävde mera pengar av sina bönder än vad jordeboken utvisade. De vanligen förekommande stölderna av hästar och nötkreatur, som praktiserades från de svenska ryttarnas sida, var ytterligare en orsak till att utblotta de redan fattiga bönderna. Bland raden av nära nog otaliga exempel på vad som skedde kan vi här i korthet redogöra för vad befallningsmannen i Norra och Södra Åsbo anförde mot en ryttare, som försökt driva bort en änka från hennes halva gårdsbruk.

Den olyckliga kvinnan försökte förlika sig med ryttaren genom att bjuda honom 16 daler, men det var inte nog för denne knekt i svenska kronans tjänst. På natten överföll han och några andra ryttare förlikningsmännen, då de var på hemväg från sitt värv hos änkan. En av bönderna slogs helt enkelt ihjäl medan den andre lyckades undkomma i nattens mörker. En av änkans söner misshandlades däremot svårt, "så länge de tyckte att han tålde det". Befallningsmannen berättade också, att under kort tid hade tre bönder slagits ihjäl av ryttare och att stöld och plundring hörde till ordningen.

Saken blev inte bättre genom att de brottsliga ryttarna ej fick några straff, eller att de på grund av tidigare förtjänster i den svenska armén benådades. Dessutom skall man ha i minnet, att bönderna alltid var i underläge och att det krävdes osedvanligt vattentäta bevis för att de över huvudtaget skulle bli trodda. Det hela blev till slut en surdeg av hat och revanschlusta. Betecknande är den beryktade översten Lybeckers brev till landshövding Hammarskjöld i Malmöhus län den 29 juni 1665, då han säger: "Det lär väl en gång gå löst. Jag är rädd, att de på en gång på en natt slå mina mesta ryttare och officerare döda, och ehuru väl sådant kunde förekommas, tors jag dock intet taga mig före, efter jag inte vet huru det tydes. Men kommer den ringaste misstanke, sitter jag ej stilla och låter slå halsen av mig och de mina, det må tydas som det kan".

Ju mer vi närmar oss tiden för skånska krigets utbrott kan man ana, att spänningen ökade i kapp med den tilltagande fattigdomen och det utbredda våldet från "de främmandes" sida. Det visar sig bland annat i befallningsmännens rapporter över allmogens "stora obstinathet" mot den svenska överheten. Sommaren 1675

noterade överste Lybecker böndernas motvilja mot hans utsända. I viss mån kan den orsaken sökas i att ryttarna och Lybeckers utsända betraktade sig som böndernas herrar. Att fattigdomen var utbredd bland den skånska och blekingska allmogen vid den här tiden framgår tydligt i landshövding Magnus Dunkels memorial "Angående detta Höfdingedömmetz Nödvändigheeter", varmed avses Blekinge och Kristianstads län. Ur berättelsen, som är daterad den 4 februari 1675, saxar vi nämligen bland annat: "- Efftersom på Landet ähr iblandh allmogen een otroligh stoor armodh, huarigenom icke allenast Landtmannen sitter uthi olägenheet, uthan och sielfue Ryttare eller Dragonerne, som tienna för gårdarna, medh stoor mödha kunna bekomma deras löninger, - -"

Upprorsrörelsen stärkte Karl XI:s uppfattning, att en radikal försvenskningpolitik snarast borde genomföras. Det påtalades också vid mötet med den nye generalguvernören Gyllenstierna i november 1679. En av de följder det skulle föra med sig var att uppmuntra uppsvenska bönder att flytta "ner" för att överta öde eller obesatta gårdar i Skåne. 1682 skrev överste Gyllenstierna till kungen och föreslog, att om ryttarna finge råda och rusta för kronogårdarna i Skåne, skulle detta medföra att landet blev besatt av svenskt folk och så småningom skulle svenskar i stället för skåningar bruka den skånska jorden.

Kampen om den skånska jorden fördes således på olika nivåer. Bakom vad som skedde i den här vägen svävar hela tiden den svenska kungaimperialismens försvenskningssande. Vad det gällde herrgårdarna, fick ju dessutom generalguvernören diktatorisk makt att strypa de skånsk-danska herrgårdarna genom att till exempel inte bevilja dem frihet utanför socknen. Generalguvernören von Ascheberg skrev dessutom till Karl XI, att han trodde sig "igenom tjänliga medel" kunna tvinga den ene efter den andre av danskarna "på de tankar att sälja sina gods".

Detta i sin tur kunde ju ge plats, om inte åt andra så åt de svenska tjänstemännen i generalguvernementet. Vi har ju förut nämnt till exempel Niklas Jonsson Cronacker, men det fanns många andra. En av dessa var guvernementssekreteraren Gilius Giliusson Ehrenberg, en annan tullinspektören Johan Andersson. En tredje landshövdingen Håkan Nilsson Skytte i Kristianstad, som inriktade sig på jorden i Göingebygderna i form av en del gårdar i Sörby, Gumlösa och Färlöv 1666. Påföljande år utökade han sina ägodelar med köpet av Sinclærsholm och Sandby gård med underlydande hemman. Därjämte ett stort antal gårdar i skilda socknar till köpeskillingar som i många fall kan betecknas som rena spottstyvvar. Den i Näsums och Jämshögs socknar så illa beryktade översten Lybecker började 1669 att förse sig med enskilda gårdar. Ordet "köpa" kan i dessa sammanhang ges olika innebörd ty många gånger kunde man utan vidare sätta ordet "tvång" framför.

Bland de högadliga godsuppköparna bör vi inte glömma bort Magnus Gabriel de la Gardie eller Maria Sofia de la Gardie, som till exempel 1667 köpte såväl Krapperup som Stubberup och Tingerups stenkolsgruva.

Under relativt kort tid lyckades således svenskarna komma över den skånska jorden med hjälp av mer eller mindre nogräknade medel. Genom detta kunde också svenskarna skaffa sig "skånska" röster i den svenska riksdagen, visserligen med uppsvenska dialekter - men i alla fall "skåningar" åtminstone till namnet. Under den här tiden kunde den svenska adeln och ämbetsmannaståndet och militären lägga sig till med omkring 55 % av den gamla skånsk-danska adelsjorden. Samtidigt kunde den invandrade erövraradeln dominera riksdagsbesluten i för Skåne angelägna frågor, med åberopande av sin nyligen förskaffade "hemortsrätt". Detta kan anses vara ett av de viktigaste stegen, vad det gällde den svenska kungadiktaturens dråp på den skånska stämman.

Det kan också ses i belysning av en beräkning av det totala hemmansantalet i Skåne, som övergått till folk av "svensk nation". Frånsett kyrkoegendomarna hade under ett par årtionden inte mindre än 52 % av det totala antalet hemman övergått till svenskar. I Villands härad var det ändå värre. Av häradets 524 3/4 hemman ägdes inte mindre än 301 3/4 av svenskar!

Motsvarande exempel på hur det en gång gick till här i Skåneland vad det gäller ägardiskrimineringen kan exemplifieras ända in i vår tid på andra håll i världen. Låt oss som exempel ta det av svenskarna hårt kritiserade Sydafrika. Genom jordförvärvslagarna 1913 privilegierades de vita på det svarta folkets bekostnad så till den grad att all jord med undantag för omkring 7 % kom att hamna i vita händer. Det förde med sig att de svarta afrikanerna blev utstötta i sitt eget land. Sak samma blev förhållandet i Skåneland på grund av att svenskarna arbetade för att ensamma besitta den skåneländska jorden. Historien visar, att svenskarna även i detta avseende var före sin tid! Detta är också en mycket väsentlig del av förklaringen till varför svenskarna till slut lyckades i sitt uppsåt att göra Skåneland till "provinsier a part", vilket naturligtvis även får ses mot bakgrunden av att Skånelands folk, i motsats till afrikanerna i Sydafrika, ej fick något stöd av en världsomfattande folkmening.

Vi har erfarit att i den totala försvenskningens politiken låg en strävan, att till varje pris uppmuntra inflyttning i de skånska byarna av uppsvenska bönder eller "drängar" och låta dessa ta hand om de lediga gårdarna. Utvecklingen visar att det fanns fog för kungens strävan att låta "nationellt" folk bosätta sig i Skåne, så att landet "blev uppfyllt av dem". Därav kom det sig också, att så småningom kom de uppsvenska representanterna för Skåne i den svenska riksdagen att till och med bli i majoritet. Tala sedan om humanitet, fri vilja eller demokrati, när man för eftervärlden skall rekonstruera den lyckade försvenskningen av Skåneland. Nej, här är helt andra ord och beteckningar nödvändiga och av sådan styrka att de kan vara svåra att återge. I korthet bör emellertid det gå ut på, att det inte bara var fråga om folkdråp i detta ords rätta bemärkelse utan också dråp på det skånska folkets röst, som genom de olika åtgärderna tvingades till tystnad eller som tvångsförsvenskades utan att ha möjlighet att göra sin röst hörd. För övrigt var det ingen som frågade efter det vanliga folkets talan eller det vanliga folkets åsikter. Herrarna, och då i synnerhet de svenska, förde ensamma talan på det sätt som

gagnade dem och deras imperialistiska diktatur bäst, allt under det gamla jesuitmottot - "ändamålet helgar medlen".

Vi har nu sett att kampen om gårdarna började redan strax efter Roskildefreden och att den pågick ännu under senare delen av 1600-talet. 1665 delade 300 ryttare bruk med sina bönder och fem år senare var antalet uppe i 400, som delade hela, halva eller fjärdedels hemman. 1680 återupplivades de bestämmelser om ryttarbruken, som var rådande före skånska krigets utbrott. Ryttaren skulle då få tillträda fjärdedelen av kronohemmanet, mot att han höll sig själv med kost och övrigt underhåll. Om bonden dog eller hemmanet på annat sätt blev ledigt fick ryttaren tillträda detsamma utan städja! Om ryttaren önskade sig en egen stuga blev det också böndernas skyldighet att uppföra sådan. I fredstid hade ryttaren själv underhållsskyldighet för huset, medan den under krigstid övergick på bönderna. I olika reglementen 1684, 1689 och 1695 uttalades också önskemål om att bönderna skulle uppföra torp som boställe åt ryttarna eller sventjänarna. I alla skånska socknar finns bevis för att den här ordningen förekommit. I de olika byarna i till exempel Näsums socken finns de synliga bevisen ännu under senare delen av 1700-talet och i lagaskifteskartorna från 1830-talet i form av "Ryttarens åker" - "Ryttarens have" - Svenskingahejan" m fl.

I Blistorps by av Näsums socken fanns två skvaltkvarnar man betalade skatt för 1624. Det skulle tyda på, att arealen var delad på två gårdar. 1671 brukades jorden av Per Jeppen och Håkan Joensen samt svenske dragonen Tönnis Hane, vilken skulle hålla ett vakande öga på befolkningen i den avsides belägna byn.

Hane använde sig tydligen av det vanliga mönstret hos ockupationsarmén när det gällde att stilla sin jordhunger. Bönderna beklagade sig inför skånska kommissionen över att Hane tagit halva byn i sin besittning, - trots att de själva erlagt skatt för jorden samt därtill fogdepengar.

I krigets slutskede (1678) var den lilla byn öde, antagligen bränd av "vedergällare". Vi må ha i minnet, att den låg mitt inne i den värsta motståndshärden långt från "ära och redlighet" och därför ett säkert gömställe för motståndsmännen från Näsüm, Jämshög, Vånga och Örkened.

Det finns en rik flora av relationer om gerillamän knutna till skogsbygderna mellan Näsums och Vånga socknar och vidare mot Immeln och Örkened. Kanhända fanns någon av Blistorps byinnevånare i Grönhults gård den 23 juni 1678. Avståndet är inte mer än omkring 8 km fågelvägen. En svensk ryttartrupp hade till den aktuella dagen fått reda på att flera "snapphanar" fanns på gården, vilken noggrant omringades av de svenska människojägarna. Sju av dessa våra sockenbor försökte rädda sig genom en bakväg. Sex av dem lyckades springa den korta vägen till sjön Bäens räddande böljor. På strandkanten sköts en av dem, medan de andra fem, som hunnit ut i sjön, sköts till döds helt försvarslösa i Bäens vatten. Den sjunde lyckades fly en hel mil innan han blev infångad och "caputerad".

Kanhända var detta en episod i Blistorps bys totala ödeläggelse. Andra hade kanske fått sluta sina livsandar i Kastagropen "en liten bit" sydväst om Bäen. Kastagropen sägs nämligen ha varit skådeplats för flera sammanstötningar mellan våra gamla sockenbor och den svenska ockupationsmakten. Det berättas också att på denna sägenomspunna plats har åtskilliga av våra förfäder blivit upphängda med en snara om halsen, därför att de med vapen i hand försökte försvara sin hembygd mot en oresonlig ockupationsmakt.

Av 1680 års indelningsinstruktion framgår, att officerarna skulle erhålla så kallade tjänstehemman i de olika socknarna, - ett av de största kronohemmanen i varje socken. Denna typ av bosättning begränsades genom bestämmelsen att det enbart fick finnas en svensk officer i varje by. Det hör till bilden, att officerarna hade fri disposition över sina underlydande bönder! Skulle officeren själv, mot förmodan, vilja bruka hemmanet ägde han rätt att utan vidare avsätta sina åboar vid städjeårets utgång.

Regements- och kompaniofficerare fingo i en del fall boställen på kronans kungsgårdar. Det inleddes 1688 och utökades två år senare med nya kungsgårdar i Kristianstads län. 1695 ålades bönderna utökade hoveriskyldigheter mot kungsgårdarna. Alla bönder, såväl krono- som skattebönder anslagna till officerarnas boställen och som bodde inom två mil från dessa, var skyldiga att utföra visst antal dagsverken årligen. Tredskade de mot sin skyldighet, utsatte de sig också för risken av bestraffning. Ett exempel från Månstorp visar, att officerarna där lät hämta motsträviga bönder, vilka insattes i förvar på Malmöhus fästning där de tvingades till arbete på befästningsanläggningarna.

Över allt detta som skedde, indirekt frukter av Frankrikes agerande som svensk skyddsmakt under fredssluten i Roskilde 1658, Köpenhamn 1660 och i Fountainbleau 1679, ägde inte det vanliga folket i Skåneland något som helst verkligt inflytande, - deras liv, väl och ve låg helt och hållet i händerna på godtyckliga ockupanter!